ЕКСКЛЮЗИВНІ ЗУСТРІЧІ*

Уже вдесяте вийшов у світ невеличкий збірник під назвою "*Між Карпатами і Татрами*". Перших сім випусків містило українсько-словацькі переклади студентів-словакістів Ужгородського національного університету. Останні три видання презентують переклади професійних митців. Йдеться про літературу, що народжується в реґіоні між Карпатами і Татрами, але читається вона і живе своїм життям не тільки тут. Адже літературу не можна скувати жодними кордонами чи "горами". Ця ексклюзивна воля словесного мистецтва можлива передусім саме завдяки перекладу.

Передісторія. У липні 1997 р. в рамках навчання було здійснено першу перекладацьку практику студентів Ужгородського національного університету під керівництвом Т.Ліхтей. В центрі уваги студентів були тексти різних жанрів словацької та української літератури. Однак найбільше зацікавлення виявилося до перекладів поетичних. Так визріла ідея опублікувати найкращі зразки студентських робіт, а згодом з'явився і перший випуск серії перекладів.

Перший випуск. Якщо поглянути на вибір українських авторів, творчість яких студентам "близька за духом, настроями, світовідчуттям…" (с.5), то привертають увагу роки народження митців: К. Гурницький (1924), Н. Панчук (1940), Л. Кудрявська (1943) та ін. Вибір словацьких поетів на той час, очевидно, залежав від творів, які мала в розпорядженні Ужгородська університетська бібліотека. Окремі переклади словацьких текстів на українську мову викликають у читача чимало запитань. Позаяк ідеться про білі вірші, вага перекладу концентрується на точності виразу і полягає в якнайточнішій еквівалентності засобів вираження почуттів ліричного героя. Студенти-перекладачі "граються зі словами", перемальовують словацькі картини українськими барвами, зберігаючи при цьому суть вірша. Якщо зосередитися на перекладах із української мови на словацьку, помітними стануть риси українського віршування, які не є типовими для віршування словацького (інверсії, дієприслівникові конятрукції...), та не завжди виправдані "первинні словникові еквіваленти", напр., *„Fúkaním ozónového vetra“, „Hukotom nadriemnych potokov“, „môjho srdca hlavné závete“, „Dávnosť sa zrazila ako prach“…).* Цей факт, однак, не впливає на загальний рівень більшості студентських перекладів.

Другий випуск – Міхал Отченаш. Інший вигляд має другий випуск серії, до якого ввійшли поетичні переклади сучасного словацького поета Міхала Отченаша, якого, на жаль, сьогодні вже немає серед нас. „Чому з-поміж інших творів сучасних словацьких митців, перекладених студентами, було вибрано саме Отченашову поезію? Як історик-науковець та поет він неодноразово бував в Україні: чи то як учасник наукових семінарів з проблем словацько-українських взаємин, чи просто приїжджав помилуватися красою Закарпаття,

* Рец. на серію збірників перекладів "Між Карпатами і Татрами", які виходять в Ужгороді з 2001 року під упорядкуванням Тетяни Ліхтей.

набратися вражень для народження нових віршів" (с. 3). Читач-фахівець буде, напевно, вдячний упорядникам за появу віршів у обидвох мовних варіантах. У більшості поезій перекладачі дотримуються оригіналу, рідко вдаються до експериментів на рівні образності тексту. Варто згадати один невдалий зразок перекладу вірша "*Пташина сповідь*", в якому вираз *bez slávnostného rúcha* перекладено як "*без зайвої патетики*", а силу образу підкреслено ще й тим, що переставлено перший і другий рядок вірша. Таким чином, "*зайва патетика*" опинилася в центрі уваги читача, тоді як в оригіналі логічний наголос робиться якраз на "старому яворі":

Без зайвої патетики
старий явір
кістлявими гілками
відпускає гріхи ...

Javor starý
bez slávnostného rúcha,
kostnatými ramenami
dáva rozhrešenie ... (с. 39).

Третій випуск – Йозеф Татар. В українському одязі на цей раз представили ужгородські студенти словацького поета Йозефа Татара. Молоді перекладачі знаходять вихід й із комплікованих перекладацьких ситуацій, напр.: слово *holubiar* перекладають описово *той, що доглядає голубів*, дату *24.12.* студенти слушно замінюють назвою свята – *Різдво* тощо. У вірші "Виразки" переклад доповнюється авторським суб'єктом, щоб оригінальну метафору перекласти не "дослівно" словниковими еквівалентами, а іншою метафорою – *nekompromisne ťa dnes / vyzliekajú problémy / až po kožu / zarodenú chlpkami a pehami / jazvy na poškodenej duši : безкомпромісно тебе нині / роздягаю / проблем по горло / твоя шкіра вкрита волосками / та веснянками ...* (с. 17).

Третій випуск пропонує читачам й переклади української літератури на словацьку мову. На відміну від першого випуску, тут знаходимо не поезію, а прозові мініатюри чи уривки з більших прозових текстів з-під пера П. Ходанича, В. Кухти, Ю. Балеги, М. Рішка та В. Нобіс. Студенти продемонстрували знання словацької граматики, на рівні стилістики майже не відчувається український оригінал. Перекладачі у багатьох місцях "відважуються" відійти від категоричної точності перекладу – на користь цільового тексту.

Четвертий випуск збірника "Між Карпатами і Татрами" демонструє доробок сучасного словацького поета й перекладача **Яна Замбора.** Частина його творчої спадщини вже знайома українській читацькій спільноті завдяки перекладам Д. Павличка, Р. Лубківського, В. Терена та І. Ґалайди. Ян Замбор, за словами Д. Павличка, "не переслідує тільки однієї мети, щоб дивувати читача обов'язково якимось надзвичайними спостереженнями. Дуже часто він описує речі найзвичайніші, навмисно уникає ускладненої метафоричності, але в самій матерії і в способі його оповідання живе глибока метафора..." (с. 4). Простота виразу оригіналу з першого погляду здається найідеальнішим станом для перекладацької роботи. Однак, аби і перекладені вірші зазвучали щиро, з притаманною їм глибокою метафоричністю, закодованою в суті вислову, потрібно чимало зусиль, довготривалих шукань якнайточніших еквівалентів... А Ян Замбор в українських перекладах ужгородських студентів читається справді з глибоким художнім задоволенням. Насолоду від гармонії тандему автор-перекладач збагачують словацькі "переодягання" творчості **Х. Керити, В. Фединишинця, В. Кузана** та ін. Більшість перекладів ще містить декілька інверсій та українських стилістичних нюансів, але, всупереч тому, рівень перекладів обіцяє нове покоління перекладачів у мережі словацько-українських творчих контактів.

Черговий **п'ятий випуск** має знову двопланову структуру. Представлено в ньому українські переклади ліричних мініатюр **Павла Штрауса** та словацькі переклади творів **Д. Кешелі, І. Петровція, А. Дурунди та М. Нейметі**. Хочеться сказати, "звичайно", що українські переклади вражають своєю конзистентністю всіх текстових площин і викликають враження, тотожне першотвору. Однак, зворот "звичайно" тут не на місці. Бо саме такий переклад вимагає природнього таланту, вміння відчути тональність оригіналу й передати її в перекладі, деколи й ціною заміщення способу вираження акцентів першотвору "домашніми" видами вияву (напр., будова речень, еліпсиси, інтерпункція тощо). В порівнянні з попередніми випусками зростає і рівень словацьких перекладів. Усе менше відчувається, що йдеться саме про перекладений текст. З-поміж них варто виділити передусім переклад оповідання А.Дурунди, в якому словацька мова звучить в актуальних модерних інтенціях (с. 42–45).

До **шостого випуска** "Між Карпатами і Татрами" увійшли переклади окремих листів з нарису **Богуша Носака-Незабудова** "Листи з незнайомої країни до Л...". Наголошуємо передусім на тому, що йдеться про перший (!) український переклад творів цього автора, який доклав чимало творчих і людських зусиль задля збагачення словацько-українських культурних взаємин. Як відомо, «... з 13 серпня до 10 вересня 1843 року Б. Носак-Незабудов здійснив подорож землями східної Словаччини, Закарпаття та північної Угорщини, про що залишив сучасникам унікальні свідчення та спостереження, викладені у двох дорожніх нарисах "Листи з незнайомої країни до Л..." (до Л... – до Людовіта Штура) та "Спогади потиські", опублікованих 1845–1846 рр. у словацькому часописі "Орел татранський"» (с. 3). Цей переклад, що побачив світ завдяки ініціативі науковця **Івана Сенька**, уже виходить за рамки звичайного "студентського збірничка". Саме шостому випуску відводимо особливе місце між іншими цінними

перекладами української літератури на словацьку мову, які задовольняють усі вимоги вартісного художнього перекладу й виконують не тільки його інформаційну, але й естетичну функцію (Л. Фелдек).

У **сьомому випуску** упорядник уперше паралельно зі студентськими перекладами представляє культурній спільноті перекладача-фахівця Юрая Андрічика. Його перекладацький талант засвідчує чимало книжкових видань (В. Стефаник, М. Коцюбинський, О. Довженко, М. Рильський, О. Гончар, Л. Первомайський, Г. Тютюнник, Є. Гуцало, Л. Костенко, Б. Олійник, В. Шевчук, Ю. Щербак та ін.). У сьомому випуску представлено його переклади віршів двох ужгородських поетес – Н. Панчук та Т. Ліхтей.

Восьмий випуск започатковує новий цикл "Постаті". Метою циклу є представити українсько-словацькій культурній спільноті виразні перекладацькі постаті та непересічні письменницькі особистості двох слов'янських культур, творчість яких було вже перекладено на словацьку чи українську мови або творчість яких у перекладі представлено вперше. Причому, упорядник на цьому етапі відходить від задуму "студентського збірника" й повністю переходить до видання суто професійних перекладів. Таким чином, серія "Між Карпатами і Татрами" прописується "в історії" українсько-словацького перекладу.

Цикл відкриває постать **І. Ґалайди**, письменника й перекладача зі Словаччини, що народився в селі Чертіжне, яке асоціюється із багатьма діячами "будительської ґенерації" (брати Добрянські, Ю. Ставровський-Попрадов...). Про "передісторію" мистецького таланту І. Ґалайди, про поштовхи до власної творчості чи перекладу та про його подальші амбіції читаємо на перших сторінках в інтерв'ю з поетом, яке записала Т. Ліхтей у Пряшеві, на малій батьківщині І. Ґалайди. У виданні презентовано українські переклади 25 поетів, представників повоєнної словацької літератури. Йдеться про поетів середнього та молодшого покоління.

Дорогою (по)між Карпатами і Татрами. 80-літтю від дня народження **Дмитра Павличка** присвячено **дев'ятий випуск**. Теплі взаємини Дмитра Павличка зі Словаччиною черпаються ще з джерел народних пісень обох сусідніх народів. Тато відомого поета, колишній солдат австрійської армії, співаючи фольклорні скарби словацького народу, знайомив сина із мовою, звичаями цього етносу, підживленими жвавими спогадами. Робота Ореста Зілинського (*Slovenská ľudová balada v interetnickom kontexte*) посіяла хаотичні знання і враження в ґрунт, з якого виросли стіни власного досвіду – читацького і людського. Так засвідчує сам Дмитро Павличко джерела своїх багатогранних контактів із Словаччиною у вступі до збірничка (с. 6–10).

Читацький досвід пізнання словацької літератури Дмитро Павличко набув ще під час навчання в університеті. Пізніші знакові знайомства не могли не вплинути на формування зазначених міжкультурних взаємин. Згадаймо хоча б М. Мольнара, В. Мігаліка, Р. Моріца, М. Крна. Видання містить своєрідну "сповідь" Д. Павличка, де митець зізнається у любові до братнього народу. Але головна партія тут належить самій поезії. Ім'я Яна Замбора читачам збірників уже відоме. Його було представлено як поета в перекладі студентів-словакістів УжНУ (випуск 4). У дев'ятому випуску вміщено його переклади поезії Дмитра Павличка, які вражають природністю вислову. Перекладач добре відчуває авторську манеру поета, бо відважно, але свідомо працює із формальними засобами виразу так, щоб досягти максимально еквівалентної тональності вірша й у друготворі (напр., "Найдовша з усіх доріг"). Чудові переклади Д. Павличка виводять на сцену авторів, що дебютували ще в міжвоєнний період (І. Краско, Я. Смрек, Л. Новомеський, П. Горов), а також їх молодших побратимів – В. Мігаліка, М. Валека та Я. Замбора.

Подвійний ювілей – десятий випуск, присвячений 100-річчю Зореслава. Тут перекладено 22 поезії, вибір яких зроблено з амбіцією представити поетичну й образну багатогранність творчості С. С. Сабола. В інтерв'ю з перекладачем-науковцем Д.Колесарова веде розмову про основи перекладання віршів з акцентом на актуальних тенденціях у словацькій теорії та критиці перекладу.

Резюме. На сторінках десяти випусків збірника "*Між Карпатами і Татрами*" знайомимося з багатьма перекладачами, як початківцями, так і метрами перекладу. Рівень перекладацьких здібностей студентів Ужгородського національного університету постійно зростає. В кожному випуску вони беруться за важчі і важчі завдання, постійно ставлять перед собою вищу мету. Щодо порівняння перекладів обома мовами, зрозуміло, що краще вдаються переклади зі словацької літератури українською мовою. В них студенти відходять від буквалістського перекладу, застосовують на практиці т. зв. "переклад принципу" (Л. Фелдек), зрозумівши суть метафоричного та метонімічного прийомів перекладу, влучно реаґують на міру експресивності тексту першотвору та її еквівалентність в перекладних текстах тощо. Переклади на словацьку мову свідчать про добрий рівень володіння мовою, її граматикою, іншими специфічними ознаками. Деякі недоліки на рівні стилістики тексту, однак, не є настільки виразними, щоб знижували рівень перекладу.

Останні три випуски представляють сучасний стан українсько-словацького художнього перекладу. "Постаті", які презентували свій доробок, ознайомлені з найновішими тенденціями в галузі теорії та практики перекладу. Без перебільшення можна констатувати, що таким чином ці випуски

входять у мистецький фонд українсько-словацької перекладної літератури. Словацький літературознавець, поет і перекладач Ян Ґавура в книзі есе "Один вірш – дві мови" стосовно вимог до перекладача поетичного тексту наголошує: «Зрозуміло, що успіх при перекладі поезії залежить від багатьох чинників і деталей, аби бути наперед упевненим у позитивному результаті. Звичний підбір спільних конверґенцій та диверґенцій при поетичному перекладі – далеко не головне. Для того, аби переклад удався, мусимо мати двох сильних поетів, автора оригіналу та перекладача, які б між собою порозумілися і знаходилися б на одній творчій хвилі (…). Навіть найдосвідченіші перекладачі визнають, що, крім ерудиції й таланту, до рівняння "один вірш – дві мови" деколи вкрай необхідними є ще й "три чарівні горішки"» (Jedna báseň, dva jazyky. Eseje / Ed. Ján Gavura. – Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2008. – S. 140.).

Відрадним є факт, що більшість перекладів у циклі "Постаті" розлущилися саме з "чарівних трьох горішків" й, великою мірою, враження від перекладу є еквівалентним оригіналові. Отже, серію "Між Карпатами і Татрами" можна назвати ексклюзивними й ілюзорними зустрічами митців – письменників, перекладачів, художників (П. Бедзір, С. Гапак, О. Дубай, З. Кецало, М. Митрик, В. Скакандій…), що не раз знаходять одне одного завдяки ініціативі невидимого режисера, сірого кардинала – упорядника, якому в цьому проекті відводиться таке ж вагоме місце, як і перекладачам.

Валерія Юричкова,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри україністики
філософського факультету
Пряшівського університету (Словаччина)